

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО
CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW; INTERNATIONAL PRIVATE LAW**

УДК 347.121.1

DOI: 10.26565/2075-1834-2021-32-01

**ПРИНЦИП НЕПРИПУСТИМОСТІ СВАВІЛЬНОГО ВТРУЧАННЯ
У СФЕРУ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ПРОЯВ СВОБОДИ ВОЛІ**

Савченко В. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4
e-mail: viktor.savchenko@karazin.ua
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7104-3559>

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Статтю присвячено питанням зв'язку свободи волі з принципом неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. Цивільне право ґрунтується на базових принципах, які закладені в його основу. Повне розуміння правової природи цих принципів дозволить глибше сприймати парадигми та вектори на яких розвиваються цивільні правовідносини. В той же час, в основі всіх принципів цивільного права знаходиться правова дефініція яка обумовлює всі його ідеї. Такою основою визнається свобода волі.

В дослідженні автор доводить, що свобода волі є фундаментальною основою для принципів цивільного права. Також доведено взаємозв'язок принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини та свободи волі.

Короткий зміст основних результатів дослідження. В першу чергу визнається однозначним зв'язок свободи волі з принципом неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. Принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини є багатовимірним та кореспондує великій кількості цивільних та конституційних прав. Зокрема, в ст. 32 Конституції України визначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Визнання особистого життя людини та заборона свавільного втручання в нього проходить червоною ниткою крізь все законодавство. Комбінація принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини та свободи волі слід обґрунтовувати через тезу, що право управляє зовнішніми відносинами свободи однієї особи до свободи інших, а мораль – внутрішніми спонуканнями особи.

Висновки. свобода волі обов'язково проявляється при застосування принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. З одного боку, даний принцип проголошує захист свободної волі яка застосовується у сфері особистого життя людини. З протилежної сторони, даний принцип обмежує свободу волі інших учасників правовідносин заборонаю на свавільне втручання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: свобода волі, принципи цивільного права, особисте життя, свавільне втручання, права людини.

THE PRINCIPLE OF NON-INTERFERENCE IN A PERSONAL LIFE AS A MANIFESTATION OF FREE WILL

Viktor Savchenko,

candidate of Law, associate Professor,
associate Professor of Civil Law
Faculty of Law

Kharkiv National University
named after VN Karazin,

Kharkiv, 61022, Maidan Svobody 4

e-mail: viktor.savchenko@karazin.ua

orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7104-3559>

ANNOTATION. *Introduction.* The article is devoted to the connection of free will with the principle of inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of a person's private life. Civil law is based on the basic principles that underlie it. A full understanding of the legal nature of these principles will allow a deeper understanding of the paradigms and vectors on which civil law develops. At the same time, at the heart of all the principles of civil law is the legal definition that determines all its ideas. Freedom of will is recognized as such a basis.

In the study, the author argues that freedom of will is the fundamental basis for the principles of civil law. The connection between the principle of inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of personal life and freedom of will has also been proved.

Summary. First of all, the connection of free will with the principle of inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of a person's private life is recognized as unambiguous. The principle of inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of a person's private life is multidimensional and corresponds to a large number of civil and constitutional rights. In particular, in Art. 32 of the Constitution of Ukraine stipulates that no one may be interfered with in his personal and family life, except in cases provided by the Constitution of Ukraine. Recognition of a person's private life and prohibition of arbitrary interference in it runs like a red thread through all legislation. The combination of the principle of inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of personal life and freedom of will should be justified by the thesis that the law governs the external relations of freedom of one person to the freedom of others, and morality - the internal motivations of the person.

Conclusions. freedom of will is necessarily manifested in the application of the principle of inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of personal life. On the one hand, this principle proclaims the protection of free will applied in the private life of man. On the contrary, this principle restricts the freedom of will of other parties to the legal relationship by prohibiting arbitrary interference.

KEY WORDS: freedom of will, principles of civil law, private life, arbitrary interference, human rights.

Вступ. Загально визнано, що цивільне право є однією з основних галузей права, від якої залежить функціонування всіх правових інституцій та весь спектр суспільних відносин. В основу цивільного права закладені базові принципи, на яких ґрунтується вся система галузі. Принципи сучасного цивільного права виходять з природніх концепцій прав, що пояснює фундаментальність значення для них свободи волі.

Постановка завдання дослідження. Принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини є багатовимірним та кореспондує великій кількості цивільних та конституційних прав. Зокрема, в ст. 32 Конституції України визначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Виходячи з викладеного, дослідження взаємозв'язку принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини та свободи волі має суттєву наукову актуальність.

Мета дослідження. Визначити взаємозв'язок принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини та свободи волі.

Стан наукової дослідженості теми. Дослідженню принципів цивільного права переділяли увагу у великій кількості наукових праць. Представники класичної правової доктрини завжди цікавились природою та сутністю принципів цивільного права. Дослідження в цій сфері проводили І.А. Покровський, Г.Ф. Шершеневич, К.П. Победоносцев, Д. Й. Меєр, В. П. Грибанов, С. С. Алексєєв, О. С. Йоффе, О. О. Красавчиков, С. Н. Братусь, А. М. Колодій, О. Г. Комісарова, Н. П. Асланян, Г. В. Свердлик, О. А. Кузнєцова, А. В. Луць, Є. О. Харитонов, Р. Б. Шишка та ін. Проте ніхто не приділяв уваги принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини як прояву свободи волі.

Методи дослідження. Застосовані:

- загальнонаукові методи: логічний (дедукції та індукції, аналізу й синтезу, абстрагування і порівняння); герменевтичний (щодо розуміння наукових текстів);
- спеціально-наукові методи: формально-догматичний та порівняльно-правовий.

Результати дослідження. Неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини є одним з принципів цивільного права. Його зміст становить суб'єктивне право людини на особисте життя, якому кореспондує обов'язок будь-яких інших осіб не допускати його порушення, тобто їх невтручання в особисте життя людини. Зокрема, з цього принципу випливає, що органи державної влади і місцевого самоврядування та будь-які інші особи не мають втручатися в приватні справи суб'єктів цивільного права, якщо вони здійснюють свою діяльність у відповідності з вимогами законодавства [6].

Принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини є багатовимірним та кореспондує великій кількості цивільних та конституційних прав. Зокрема, в ст. 32 Конституції України визначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [7, ст. 32]. В інших статтях Конституції України та інших держалах цивільного права містяться велика кількість прав які продовжують ідею недоторканості особистого життя людини. Зокрема, в ЦК України виділена низка окремих немайнових прав які є природніми правами людини та ґрунтуються на принципі неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини.

Як бачимо, визнання особистого життя людини та заборона свавільного втручання в нього проходить червоною ниткою крізь все законодавство. Але особисте життя є історичною категорією і постало в якості цілісного об'єкта правової охорони лише з кінця XIX століття, адже до цього право охороняло не особисте життя в цілому, а лише деякі окремі його прояви, передусім житло і листування [1].

В ході розвитку значення права на особисте життя, вона розширювалось та зазнавало все більшого значення. Сьогодні під особистим життям розуміють особливу частину приватної сфери людської життєдіяльності, яка полягає в різноманітних відносинах, стосунках, явищах, подіях і т.ін., що не мають публічного значення, визначається й регулюється самою особою на основі соціальних умов, гарантується та охороняється правом від неправомірного втручання [2, с. 6].

Нерозривність зв'язку свободи волі та права на особисте життя стає добре зрозумілим з визначення запропонованого Р.О. Майдаником. Так особисте життя - це намагання людей вільно обирати, за яких обставин і якою мірою розкривати себе, своє ставлення і поведінку щодо інших, особисте (приватне) життя є ключовою цінністю, що укріплює людську гідність, і основним правом людини і розумним очікуванням кожної людини [8]. Цілком логічним слід визнати, що реалізація права на особисте життя неможливе без застосування свободної волі, адже саме на ній ґрунтується перспектива вільного вибору чогось.

Підтвердження такого висновку можна побачити і тезі Є.О. Харитоновна, який визначає принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини як вимогу забезпечення свободи особистості яку іноді іменують «суверенітетом особистості», вкладаючи в це поняття можливість індивіда визначати тип і характер поведінки, своє місце в суспільстві у системі цивільних відносин за власним розсудом [11, с. 10].

Комбінація принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини та свободи волі слід обґрунтовувати через тезу, що право управляє зовнішніми відносинами свободи однієї особи до свободи інших, а мораль – внутрішніми спонуканнями особи [4, с. 258]. Так само слід і розрізняти схожі принципи та особисте не майнове право. Так принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини ґрунтується на свободі однієї особи до свободи іншої. Інша особа, орган, тощо, керуючись свободною волею не можуть свавільно втручатися в особисте життя іншої особи. В той же час, особисте життя є абсолютним правом, що визнається особистим немайновим, яке забезпечує соціальне буття фізичної особи. І з цієї позиції свобода волі більше пов'язана з внутрішніми спонуканнями особи. Таким чином, ми маємо розмежовувати принцип невтручання та право на особисте життя.

Отже, свобода волі є фундаментом і для принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини і для особистого немайнового права на особисте життя, але їх не можна ототожнювати, а прояв свободи волі в них відрізняється.

Як вірно зазначає В. Борисова, норми цивільного права як приватного права завжди спрямовані на забезпечення приватних інтересів учасників цивільних відносин, тому ніхто, за винятком випадків, передбачених актами цивільного законодавства, не може свавільно втручатися у приватні справи

(незалежно від того, фізична це чи юридична особа). Зокрема, охороняється таємниця особистого життя (ст. 301 ЦК України), кореспонденції (ст. 306 ЦК України), стану здоров'я (ст. 286 ЦК України). Неприпустимість свавільного втручання у приватні справи означає заборону не тільки для публічних утворень, а й навіть для батьків (наприклад, впливати на дієздатну особу стосовно розпорядження нею своїми доходами, заробітком тощо) [3, с. 71].

Саме поняття особистого життя та його зв'язок із свободою волі буде розглянуто далі. Але зараз слід визначитись, що принцип цивільного права про невтручання в особисте життя полягає у тому, щоб жодні норми законодавства не містили можливість для втручання інших осіб або органів в приватне поле людини.

Важливість принципу невтручання в особисте життя проголошено у ст. 12 Загальної декларації прав людини: «Ніхто не може піддаватися свавільному втручанням в його особисте та приватне життя, свавільним посяганням на його житло, таємницю його юриспруденції чи на його честь та репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання і таких посягань» [5, ст. 12].

Принцип невтручання в особисте життя проявляється у різних аспектах. Як слушно пропонує В.С. Сивухін, цей принцип передбачає такі можливості: а) обирати законні шляхи і засоби для задоволення своїх потреб в улаштуванні особистого і сімейного життя; б) вимагати невтручання в особисте і сімейне життя від суб'єктів, які оточують носія вказаного права; в) звернення до авторитету та сили держави для захисту порушеного права при протиправному втручанням в особисте і сімейне життя або вжиття заходів самозахисту; г) користування таким соціальним благом, як особисте і сімейне життя. У широкому розумінні зміст названого права включає такі можливості уповноваженого суб'єкта, а саме: а) не зазнавати втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; б) надавати згоду на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про нього, крім випадків визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини; в) знайомитись в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею; г) спростовувати недостовірну інформацію про себе та членів своєї сім'ї за допомогою судового захисту; г) вимагати вилучення будь-якої недостовірної інформації про себе та членів своєї сім'ї за допомогою судового захисту; д) отримувати відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про себе та членів своєї сім'ї. Указані можливості деталізуються через спеціальні гарантії, які забезпечують таємницю інформаційного аспекту особистого життя [10, с. 6].

Порушення будь-якого з зазначених елементів буде проявом ексцесу цивільно-правового принципу невтручання в особисте життя. Закріпивши цей принцип в основі ЦК України, законодавець проголосив його значущість та неможливість створення норм, які б його порушували, визначили весь вектор цивільних правовідносин.

Принцип невтручання в особисте життя передбачає заборону для інших осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування втручатися в особисте життя людини та реалізацію ним суб'єктивних цивільних прав. Іншими словами, це заборона втручання у процес реалізації свободи волі. Розуміння даного принципу під таким кутом дещо змінює усталене його розуміння та розкриває взаємозв'язок даного принципу із свободою волі.

Але невтручання в особисте життя людини не є абсолютним. Таке втручання допускається в тих випадках, коли не визнається свавільним. Втручання в особисте життя людини, а значить і обмеження свободної волі, дозволене за умови, що воно здійснене з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [8].

Одним з яскравих прикладів служить можливість порушення цього принципу через проникнення до житла фізичної особи без її згоди. Така можливість передбачена ч. 3 ст. 311 ЦК України, в якій закріплено, що у невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та майна або безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлений інший порядок проникнення до житла чи іншого володіння фізичної особи, проведення в них огляду та обшуку [12, ст. 311].

Окрім значення має порушення цього принципу шляхом недобросовісного розповсюдження інформації про приватні справи людини. Не допускається збір, зберігання, використання і розповсюдження інформації про приватне життя, а також інформації, що порушує особисту таємницю, сімейну таємницю, таємницю листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних і інших повідомлень громадянина без його згоди. Особи, що володіють через службове положення інформацією про громадян, у разі порушення вимоги конфіденційності, порядку обробки, доступу і захисту інформації, несуть відповідальність, передбачену законом. В ст. 293 ЦК України закріплено що, обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови,

що вони містять склад правопорушення, що підтверджено вироком суду, рішенням суду або постановою адміністративного органу [12, ст. 294].

У Єдиному державному реєстрі судових рішень містяться сотні справ про порушення цього принципу, що призвело до завдання шкоди честі, гідності та ділової репутації. В якості ілюстративного прикладу можна навести справу № 599/2491/19 Зборівського районного суду Тернопільської області від 12 лютого 2020 року. Позивач ОСОБА 1 звернувся до суду з позовом до відповідача ОСОБА 3 з вимогами про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації, відшкодування моральної шкоди та судових витрат. Свої вимоги позивач обґрунтовує тим, що ІНФОРМАЦІЯ 3 на Інтернет ресурсах «Facebook» та «You Tube» було розміщено відео, тексти та статті під назвою «ІНФОРМАЦІЯ_4», «ІНФОРМАЦІЯ_5». В даному контенті наведені матеріали, які є неправдивими і шкодять його діловій репутації. Відомості, розміщені у Інтернет ресурсі «Facebook» на особистій сторінці ОСОБА 3 та з прикріпленими посиланнями є недостовірними, принижують честь, гідність і ділову репутацію його як громадянина та державного службовця, оскільки характер висловлювань на офіційній сторінці ОСОБА 3 створює негативне враження і відношення до нього як до недбалого господаря, недоброчинного сусіда, наведені цитати в коментарях до відео є неправдивою інформацією, перекручуванням фактів, що порочить ділову репутацію позивача, як професіонала у своїй сфері та принижують честь, гідність та ділову репутацію. Інформація наведена ОСОБА 3 в Інтернет ресурсах є не об'єктивною, висвітлена односторонньо та змонтована відповідачем щоб перекрутити факти, і створити вигідну йому картину. Дана інформація, вислови, коментарі у Інтернет ресурсах «Facebook» та «You Tube» містять заклики до фізичного насилля, цькування його та його близьких, формують негативне ставлення до нього у громадян про те, що він незаконно відбирає земельну ділянку у своїх сусідів, та шкодить діловій репутації. Розміщенням неправдивої інформації на Інтернет ресурсах відповідач принизив його честь, гідність та ділову репутацію, як людини, що завдало йому моральної шкоди, яка полягає у приниженні честі, гідності, престижу та ділової репутації, порушення стосунків з оточуючими людьми та настанні інших негативних наслідків. Суд виніс рішення зобов'язати ОСОБА 3 спростувати недостовірну інформацію, поширену відносно ОСОБА 1 в мережі «Інтернет» у такий же спосіб у який вона була поширена, стягнути з ОСОБА 3 в користь ОСОБА 1 10 000 грн. завданої моральної шкоди, 3000 грн. витрат на правничу допомогу та 2689 грн. 40 коп. судового збору, а всього стягнути з ОСОБА 3 в користь ОСОБА 1 15 689 грн. 40 коп. [9].

В даному прикладі можна побачити два вектори застосування свободи волі. Так відповідач, керуючись власною свободою волі, поширив інформацію про позивача. Але такі дії порушили принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. З іншого боку, позивач, керуючись власною свободою волі, спершу вчинив дії інформацію про які розповсюдив відповідач, а потім, знову керуючись власною свободою волі, подав позов.

Висновки. Як бачимо, свобода волі обов'язково проявляється при застосування принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. З одного боку, даний принцип проголошує захист свободної волі яка застосовується у сфері особистого життя людини. З протилежної сторони, даний принцип обмежує свободу волі інших учасників правовідносин заборонаю на свавільне втручання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басай О.В. Неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя як загальна засада цивільного законодавства України / О.В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2013. – № 2(8): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13bovtzu.pdf>.
2. Бобрик В.І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб. – автореф. дис. канд. юрид. наук 12.00.03. Харків, 2004. – 20 с.
3. Борисова В. Принципи цивільного права / В. Борисова // Право України, 2017. – № 7. – С. 67 – 75.
4. Єфремова І.В. Свобода як морально-правовий феномен: соціально-філософський аспект проблеми / І.В. Єфремова // Філософія науки: традиції та інновації, 2011. – № 3. – С 251 – 259.
5. Загальна декларація прав людини / Офіційний вісник України. – 2008 р., № 93, стор. 89, стаття 3103, код акта 45085/2008.
6. Коментар до Цивільного кодексу України / авт. Кол. Дзера О.В., Майданик Р.А., Носік В.В., Притика Ю.Д. та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk>.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 30. – ст. 141
8. Майданик Р.О. Цивільне право. Загальна частина. Вступ в цивільне право. Т.1. / Р.О. Майданик. – К.: Алерта, 2012. – 472 с.
9. Рішення н.п.2/599/11/2020 Зборівського районного суду Тернопільської області від 12 лютого 2020 року / Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87635443>.
10. Сивухін В.С. Конституційне право людини і громадянина на невтручання в їх особисте і сімейне життя та його забезпечення органами внутрішніх справ. – автореф. дис. канд. юрид. наук 12.00.02. – Київ, 2007. 18 с.

11. Харитонов С.О. Принципи цивільного права України: до постановки проблеми / С.О. Харитонов // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – С.7-13.
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

REFERENCES

1. Basay O.B. Inadmissibility of arbitrary interference in the sphere of personal life as a general principle of civil legislation of Ukraine / O.B. Basay // Journal of the National University "Ostroh Academy". "Law" series. - 2013. - № 2 (8): [Electronic resource]. - Access: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13bovtzu.pdf>.
2. Bobrik VI Civil law protection of personal life of individuals. - author's ref. dis. Cand. jurid. Science 12.00.03. Kharkiv, 2004. - 20 p.
3. Borisova V. Principles of civil law / V. Borisova // Law of Ukraine, 2017. - № 7. - P. 67 - 75.
4. Efremova I.V. Freedom as a moral and legal phenomenon: socio-philosophical aspect of the problem / I.V. Efremova // Philosophy of Science: Traditions and Innovations, 2011. - № 3. - P 251 - 259.
5. Universal Declaration of Human Rights / Official Gazette of Ukraine. - 2008, № 93, p. 89, Article 3103, code of act 45085/2008.
6. Commentary to the Civil Code of Ukraine / Dzera O.V., Maidanyk R.A., Nosik V.V., Prityka Y.D. etc. [Electronic resource]. - Access: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk>.
7. The Constitution of Ukraine of 28.06.1996 № 254k / 96-VR // Vidom. Verkhov. Council of Ukraine. - 1998. - № 30. - ст. 141
8. Maidanik R.O. Civil law. The general part. Entry into civil law. Vol.1. / R.O. Maidanik. - К.: Алєрта, 2012. - 472 с.
9. Decision n.p.2 / 599/11/2020 Zboriv district court of Ternopil region from February 12, 2020 / Unified state register of court decisions. [Electronic resource]. - Access: - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87635443>.
10. Sivukhin V.S. The constitutional right of a person and a citizen not to interfere in their personal and family life and to provide it with law enforcement agencies. - author's ref. dis. Cand. jurid. Science 12.00.02. - Kyiv, 2007. 18 p.
11. Kharitonov E.O. Principles of civil law of Ukraine: to the statement of the problem / E.O. Kharitonov // Current issues of state and law. - 2008. - P.7-13.
12. Civil Code of Ukraine of 16.01.2003 № 435-IV // Vidom. Verkhov. Council of Ukraine. - 2003. - № 40. - p. 356.